

Foekepot en vastentijd

door M. Montanje-Kramer

Op de vooravond van 11 november, St. Maarten, is het weer zo ver: de kinderen komen met de foekepot langs de deuren en zingen hun lied. Het is voor u vanzelfsprekend dat u dan een trommel met snoep of fruit achter de hand hebt. In feite handelt u dan in eeuwenoude internationale traditie.

De foekepot, elders in Nederland ook rommelpot genoemd, is een heel oud muziekinstrument. Het staat omschreven als: "een met blaas (sic) bespannen pot, waaraan een stok wordt bevestigd, die bewogen en rondgedraaid, een dof, brommend geluid maakt, door het klanknabootsende woord foeke zeer juist uitgedrukt."

Volgens het Overijssels woordenboek komt foekepot van stoot-pot, van fuiken (= stoten). Een foekepot is al heel oud en komt wellicht al uit de Germaanse tijd. De feestdagen werden opgeluisterd met gezang en muziek, een soort foekepot in alle eenvoud één van de oudste muziekinstrumenten.

De foekepot is in het Spaanse Kastilië bekend onder de naam zambomba en wordt beschreven als: "over een aarden pot is een perkament gespannen; een stok, die tot de bodem komt en boven het perkament uitsteekt, wordt met natte vingers bestreken en op deze wijze ontstaan er harde, eentonige klanken. De gemene lieden lopen er van Allerheiligen (1 november) tot Kerstmis mee langs de straten." Op vastenavond liepen voorheen de kinderen op o.a. de Veluwe verkleed langs de huizen van de meer gegoede burgers. Ze dans- ten en sprongen en zongen onderwijl:

"Vrouw, 't is Vastenavond!
Ho, mannen, ho!
't Komt niet thuis voor 't avond,
't Is menheer, al zus zo.
'k Heb zo lang met de foekepot gelopen
Nog geen geld om brood te kopen.
Hannebakkerij!, hannebakkerij!,
Geef me een oortje, dan ga ik voorbij."

De dag die vooraf gaat aan vastenavond noemde men hier en daar op de Veluwe de Foekedag.

In Hasselt is een schaduw van dit gebruik te vinden in het archief: een oud voorschrift van de hoogschout van Hasselt uit 1675. "ik, Bortgard Bentinck tot Schoonheeten, namens zijn Koninklijke Hoogheid de Prins van Oranje, Hoogschout van Hasselt en Hasselter ambt, gebied hiermee dat alle ingezetenen van het Hasselter Kerspel, niet zullen vervallen tot vasten- avond onbeschaafdheden (de avond voor aswoensdag, het begin van de veertigdagentijd.), gans- en kranstrekken (volksvermaak van vroeger; van een aan de poten opgehangen gans moeten de deelnemers rijdend of lopend de kop afslaan), mommerijen (verkleedpartijen), kokkerellen, herbergen of andere huizen in te richten om te drinken, schieten van de bruidegom en bruid (schuttersfeest?), waarop een boete van vijf oude schilden staat."

Een poging om volksvermaak door plaatselijke verordeningen te verbieden. Meestal slaagde die poging niet, de oude tradities bleven gewoon doorgaan. En één van die oude tradities was dus het

vieren van vastenavond, een traditie die verbonden is met het Rooms-katholieke geloof. Rond 1675 was er een felle antikatholieke opleving. In vroeger tijd gaven kluchten en schandalen aanleiding tot het maken van aangepaste foekepotliedjes. Zo ging in Leiden een lied rond:

De schout van Leiden heeft een buit, Ho, mannen ho!
Die is met oude lappen gevuld,
Ho, mannen, ho!
Enz.

De meeste van die liedjes zijn in de loop der tijd verloren gegaan, maar soms is er een voorbeeld overgeleverd. In Hasselt was het lied van Oárend van Sloten, beter bekend als Oárend van Maje.

De Hasselter kinderen gingen de straat op en zongen:

“Foekepotterij, foekepotterij,
Gèf mi-j een centien dan goa’k veur bi-j,
Gèf mi-j een àlfien dan blief ik stoan,
‘k Zou nog liever noar mien arremoede goan,
Ier woont een rieke man,
Die zo völle gèven kan,
Gèf wat, old wat,
Gèf die arme stumpers wat,
‘k Heb zo lange met de foekepot e loop-n,
Nog geen cent om brood te koop-n
Foekepotterij, foekepotterij.”

Daarna volgde:

“Oárend van Sloot-n,
Onderdduzend poot-n
onderdduzend rökkies an
Doar kump Oárend van Maje weer an.”

Of:

“Oárend van Maje,
Ef ‘n kop as een kraaie,
Ef ‘n kop as een olifant,
Doar kump Oárend van Maje weer an

Tenslotte:

“Sinte Mart-n kögeltien,
E-j nog wat veurt vögeltien,
E-j nog wat veur mi-j
Een pot met riestebri-j.”

De foekepot gaat in Hasselt op de vooravond van Sint Maarten rond, 10 november. In de meeste plaatsen viert men St. Maarten op 11 november. In Groningen gaat men in de paasweek rond, te Sommelsdijk op Sinterklaas en in andere plaatsen zijn weer andere dagen om te vieren. Maar op welke dag ook, het lied dat gezongen wordt is in grote lijnen gelijk. De foekepot of rommelpot is op dezelfde manier in elkaar gezet en de deelnemers zijn vaak kinderen al dan niet verkleed. Het Foekepotten is, zonder dat we ons dat realiseren, gestoeld op een oude traditie. Alle reden voor de kinderen om op 10 november tussen 5 uur en 8 uur avonds de straat op te gaan.

Bron:

Het Overijssels volkskarakter: H. Drijfhout en K. Jassies
De oude tijd: J. ter Gouw
Hasselt Historiaeel 1-2 Herinneringen van Kuiper